

dr hab. Marek Barwiński, prof. UŁ

Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych

Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki

Opinia o ukraińskim podręczniku z zakresu geografii przekazanym podczas
XXII posiedzenia Polsko-Ukraińskiej Komisji ds. Doskonalenia Podręczników Szkolnych
z Historii i Geografii,

Strona ukraińska przekazała następujący podręcznik z zakresu geografii:

- *Geografija* dla klasy 7: wydawnictwa Perun (2020), autorzy Bojko V.M., Michelin S.V.

Głównym celem edukacji w zakresie geografii w klasie 7 jest kształtowanie wiedzy geograficznej o poszczególnych kontynentach i oceanach, prawidłowościach w ich rozmieszczeniu, dokładnej, regionalnej charakterystyki fizycznogeograficznej, a także funkcjonowania ludności w różnych warunkach przyrodniczych. Ponadto zwrócono uwagę na intensywną eksploatację zasobów naturalnych, skutkującą pogłębiającymi się niekorzystnymi, antropogenicznymi zmianami krajobrazu przyrodniczego.

W treści podręcznika zdecydowanie dominuje geografia fizyczna, która jest nauczana w ujęciu regionalnym, czyli skupia się na omawianiu specyfiki oraz uwarunkowań fizycznogeograficznych poszczególnych kontynentów, a także oceanów. Zagadnieniom społeczno-gospodarczym poświęcono mniej uwagi, koncentrując się na charakterystyce ludności oraz omówieniu wybranych państw danego kontynentu.

Nauczanie odbywa się według jednolitego schematu zawartego w następujących zagadnieniach programowych: kształtowanie środowiska przyrodniczego kontynentów i oceanów (kształt i ruchy Ziemi, kontynenty i oceany jako wielkie kompleksy przyrodnicze), omawianie poszczególnych kontynentów (Afryka, Australia i Oceania, Ameryka Południowa, Antarktyda, Ameryka Północna, Eurazja), oceany (Spokojny, Atlantycki, Indyjski, Arktyczny), wpływ człowieka na środowisko przyrodnicze kontynentów i oceanów (przyrodnicze zasoby kontynentów, problemy ekologiczne lądów i oceanów, zanieczyszczenie środowiska, zapobieganie problemom ekologicznym).

Poszczególne kontynenty są omawiane głównie pod względem uwarunkowań fizycznogeograficznych (położenie geograficzne, geologia, ukształtowanie powierzchni,

strefy klimatyczne, hydrografia, główne strefy przyrodnicze wraz z typową dla nich roślinnością oraz zwierzętami) ale wspomniana jest także historia odkryć geograficznych oraz podstawowe zagadnienia społeczno-ekonomiczne i polityczne, zwłaszcza cechy ludności danego kontynentu (głównie autochtonicznej), a także omówione najistotniejsze dla danego kontynentu państwa, z reguły od dwóch do czterech. Autorzy podkreślają jednocześnie specyficzne cechy danego kontynentu. Taki układ treści umożliwia uczniom klasy 7 kompleksowe poznanie poszczególnych kontynentów. Bardzo dobra jest charakterystyka oceanów, przedstawiona według zbliżonego schematu dla każdego akwenu, co ułatwia rozumienie podobieństw, a jednocześnie uzmysławia ich specyfikę. Pozytywnie należy także ocenić dużą uwagę poświęconą ekologii, rozwojowi zrównoważonemu, problemowi zanieczyszczenia środowiska.

Do nielicznych błędów merytorycznych, można zaliczyć m.in. zbyt daleko „przesunięty” na północ zwrotnik Raka w rycinie 10 na stronie 15, a także błędne daty przy zdjęciu badacza Afryki, H. Stanleya (strona 51) – prawidłowo powinno być 1841-1904 (a nie 1813-1873). Ponadto stwierdzenie na stronie 210, iż „Ukraina jest największym pod względem powierzchni krajem Europy”, jest nieprawdą i wprowadza uczniów w błąd.

Wydawnictwa ukraińskie istotnie poprawiły jakość strony graficznej podręczników, zwłaszcza kolorowych wykresów i fotografii, jednak niektóre mapy nadal wymagają poprawy pod względem edycyjnym w celu ich lepszej czytelności (m.in. mapy na stronie 24, 57, 65, 161, 194). Kwestia odpowiedniej jakości ilustracji (zarówno merytorycznie, jak i technicznie) w geografii zawsze, ale szczególnie w geografii fizycznej, jest pod względem dydaktycznym, poznawczym, niezwykle istotna. Ponadto na uwagę zasługują zamieszczane po każdym rozdziale kody QR, które umożliwiają uczniom szukanie dodatkowych informacji w Internecie oraz wykonywanie różnego rodzaju ćwiczeń. Jest to element, który niewątpliwie uatrakcyjnia i ułatwia uczniom naukę geografii i jest standardem w przypadku polskich wydawnictw edukacyjnych oraz – jak widać – także ukraińskich.

W porównaniu z polskimi podręcznikami dla tego samego zakresu tematycznego, podręczniki ukraińskie są dużo obszerniejsze, zawierają więcej materiału faktograficznego, więcej miejsca poświęca się szczególnie oceanom, które w polskiej dydaktyce geografii są traktowane marginalnie, pomimo tego, że zajmują aż ok. 70% powierzchni Ziemi.

Podstawowym zarzutem wobec omawianego podręcznika dla klasy 7, jest – wynikające z założeń ukraińskiej podstawy programowej – marginalizowanie odrębności fizyczno-geograficznej Europy, która w kontynentalnym podziale regionalnym jest traktowana łącznie z Azją, jako Eurazja. Nie należy tego traktować jako błędu merytorycznego, ponieważ

postrzeganie Europy – pod względem fizycznogeograficznym – jako części kontynentu azjatyckiego, a raczej wspólnego obszaru Eurazji, jest przyjęte w geografii. Jednak wprowadzenie tego do szkolnych podręczników, powoduje zdominowanie treści rozdziału przez tematykę dotyczącą Azji. Specyfika Europy jest drugoplanowa, a uczniowie więcej dowiadują się o Ameryce Południowej czy Australii, niż o kontynencie w którym mieszkają, czyli Europie. Nawet graficzne wyobrażenie Europy na mapach Eurazji potęguje poczucie jej marginalności, peryferyjności. Z tych powodów należy rozważyć odrębne potraktowanie Europy i Azji, zarówno w podstawie programowej, jak i w ukraińskich podręcznikach do klasy 7.

Ponadto w rozdziale dotyczącym Eurazji, relatywnie dużo miejsca poświęcono charakterystyce poszczególnych państw, omówiono ich aż dziesięć, w tym cztery azjatyckie (Turcja, Indie, Chiny, Japonia) oraz sześć europejskich (Ukraina, Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Włochy, Rosja). Niestety w podręczniku nie znalazła się żadna wzmianka dotycząca Polski. Nie negując konieczności omówienia wyżej wymienionych państw, zaskakuje w tym zestawieniu brak jakiegokolwiek państwa z Europy Środkowej, przy aż czterech z Europy Zachodniej i dwóch ze Wschodniej. Wybór Ukrainy i Rosji jest całkowicie uzasadniony, natomiast brak Polski, największego państwa Europy Środkowej i największego zachodniego sąsiada Ukrainy, wytłumaczyć dużo trudniej. W podręczniku do geografii, w części dotyczącej państw europejskich, uczeń powinien znaleźć choćby podstawowe informacje o Polsce, nie tylko z powodu jej bezpośredniej bliskości geograficznej i znaczenia geopolitycznego, ale także z uwagi na to, że Polska w ostatnich latach stała się celem migracji, miejscem pracy oraz domem, dla około miliona obywateli Ukrainy.

Reasumując, do zalet omawianego podręcznika niewątpliwie należy usystematyzowana edukacja regionalna, podkreślanie specyficznych cech poszczególnych kontynentów, omawianie elementów fizycznogeograficznych w powiązaniu z podstawowymi kwestiami ludnościowymi i gospodarczymi, duży nacisk na ekologię i niekorzystne zmiany w krajobrazie wywołane działalnością człowieka, obszerne omówienie oceanów. Natomiast do wad podręcznika można zaliczyć brak odrębnego potraktowania kontynentu europejskiego, brak jakichkolwiek informacji o Polsce oraz nieliczne błędy merytoryczne.